

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง เครือข่ายครอบครัวเข้มเพาะศีลธรรม ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม รวมทั้งรวบรวมแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559)
 2. แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมพระพุทธศาสนา
 3. แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 4. แนวคิดการสร้างเสริมสังคมอยู่เย็นเป็นสุข
 5. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 6. แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม
 7. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย
 8. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว
 9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 9.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 9.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559)

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งระดับ โลกและในประเทศที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศทั้ง โอกาสที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ขณะที่ต้องคำนึงถึงภัยคุกคามและจุดแข็งที่ใช้ผลักดันการพัฒนาให้ก้าวหน้า รวมทั้งแก้อ่อนที่มีอยู่ไม่ให้เป็นอุปสรรค การดำเนินงานจึงจำเป็นต้องประเมินสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลต่อการพัฒนาประเทศในระยะต่อไปอย่างรอบคอบพร้อมทั้งประเมินศักยภาพของประเทศและผลการพัฒนาที่ผ่านมา เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศ

ให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน สร้างนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่การอ่านตั้งแต่วัยเด็กและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ควบคู่กับการส่งเสริมในองค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชนและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งในงานวิจัยนี้มียุทธศาสตร์ที่สอดคล้องคือ

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณาจารย์ผู้สอนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยสอดคล้องกับแผนการพัฒนาคณาจารย์ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างวัฒนธรรมการเกื้อกูล พัฒนาทักษะให้คนมีการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตต่อยอดสู่การสร้างนวัตกรรมที่เกิดจากการฝึกฝนเป็นความคิดสร้างสรรค์ ปฏิบัติการพร้อมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นและจิตใจที่มีคุณธรรมซื่อสัตย์มีระเบียบวินัยพัฒนาคณาจารย์ด้วยการเรียนรู้ในศาสตร์วิทยาการให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลายสอดคล้องกับแนวโน้มการจ้างงานและเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สร้างจิตสำนึกให้คนไทยมีความรับผิดชอบต่อสังคมเคารพกฎหมายหลักสิทธิมนุษยชน สร้างค่านิยมการผลิตและบริการที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมเรียนรู้การรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติพร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อมุ่งสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่การอ่านตั้งแต่วัยเด็กและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัยควบคู่กับการส่งเสริมในองค์กรกลุ่มบุคคลชุมชนประชาชนและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย รวมถึงส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคณาจารย์ สร้างค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทยและยอมรับความแตกต่างของหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิดและสร้างความเป็นเอกภาพในสังคม สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลก โดยเฉพาะประชาคมอาเซียนให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรมในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมความ

เข้าใจระหว่างประชาชน ในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันมุ่งเน้นให้คนไทยมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเรื่องการศึกษาทักษะการทำงานและการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญ ในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 และให้คนไทยตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยและสร้างจิตสำนึกที่ดีมีค่านิยมที่พึงประสงค์อยู่ร่วมกันด้วยความรักความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันบนความแตกต่าง หลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นฐานในการก้าวไปสู่สังคมที่มีความใส่ใจและแบ่งปันต่อผู้อื่น ตลอดจนนำไปสู่การสร้างและพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมต่อกับ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศในอนาคต เพื่อสร้างสถาบันทางสังคม มีความเข้มแข็งทำ หน้าที่และบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งสถาบันครอบครัวสถาบันศาสนาสถาบันการศึกษาและชุมชนให้เป็นสถาบันหลักในการ พัฒนาความรู้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่ดีงาม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554 : 8 - 11)

สรุป คือ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการสร้าง โอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งที่เป็น วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ใหม่ ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนนำค่านิยมและวัฒนธรรม ที่ดีงามของไทยเป็นฐานในการพัฒนาคนและสังคมเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบัน ครอบครัวในการบ่มเพาะให้คนมีศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมในวิถีชีวิต พื้นฟูวัฒนธรรมที่ดี และนำคุณค่าอันดีงามของครอบครัวไทยอาทิวินัยเอื้ออาทรและการเป็นเครือญาติมาใช้ในวิถี ชีวิตควบคู่กับการปลูกฝังศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักใช้ปัญญา ในทางที่ถูกต้องและมีจิตสำนึกในการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมที่จะมีผลกระทบต่อการเบี่ยงเบน ทางวัฒนธรรม โดยจัดกิจกรรมสร้างสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัวและชุมชนและภาคธุรกิจจัด กิจกรรมทั้งภายในและภายนอกองค์กรเพื่อส่งเสริมให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อสังคมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน ที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในการอยู่ร่วมกับครอบครัวชุมชนอย่างอบอุ่นและเข้มแข็ง ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเครือข่ายภาคประชาสังคมและภาค ส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมพระพุทธศาสนา

ศาสนามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม เพราะศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทำความดีละเว้นความชั่ว ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อคนในสังคม ในพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ช่วยเหลือมนุษย์ในโลกนี้ ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะมนุษย์ต้องอยู่เป็นกลุ่มในสังคมที่ทุกคนยอมรับว่าเป็นสังคมที่มีความเจริญรุ่งเรือง เพียบพร้อมไปด้วยอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีพ แต่ขณะเดียวกันก็เกิดความไม่สงบ แต่เมื่อมนุษย์ขาดความมั่นคงด้านจิตใจ ขาดหลักที่พึ่งทางใจทำให้มีปัญหาต่อการดำรงชีวิตของตนเองและส่วนรวม

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งที่สอนให้มนุษย์มีหลักที่พึ่งทางใจและมีแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เกิดมงคลแก่ชีวิต อันจะทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าในทางพระพุทธศาสนาเรียกองค์ประกอบของศาสนาว่า พระรัตนตรัย แปลว่า แก้วอันประเสริฐหรือสิ่งล้ำค่า สิ่งที่เราบูชาสูงสุดในพระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์

พระพุทธ หมายถึง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ค้นพบพระธรรมคำสั่งสอนทั้งหลายด้วยพระองค์เอง

พระธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

พระสงฆ์ หมายถึง พระอริยสงฆ์และชายที่บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา แล้วศึกษาปฏิบัติตามพระ ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม ความศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย คือ ความเชื่อ ความเลื่อมใสในคุณของพระพุทธ ในคุณของพระธรรมและในคุณของพระสงฆ์ ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องประกอบด้วย

1. ปัญญาคิดหาเหตุผล

2. ไม่ควรเชื่ออย่างมงายไร้เหตุผล

3. ไม่ให้เชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก เช่น การดูหม้อ การผูกดวงชะตา การสะเดาะเคราะห์ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถลดบันดาลให้เกิดความสุขหรือความทุกข์ได้จริง
พระพุทธศาสนาสอนให้มีศรัทธาใน 4 เรื่อง ดังนี้

1. เชื่อกรรม คือ เชื่อว่ากรรมที่กระทำทุกอย่างย่อมให้ผลตามเหตุปัจจัยแน่นอน กล่าวคือ ถ้านักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรตั้งใจเรียนหนังสือ ก็จะได้รับผลดีตอบสนอง คือ เรียนสำเร็จ สามารถมีอนาคตที่ดี ชีวิตประสบแต่ความสุขแต่ในทางกลับกันถ้านักเรียน

เกียจคร้าน ไม่สนใจเรียนหนังสือ ห่วงแต่การเที่ยวเตร่สนุกสนาน นักเรียนก็จะเรียนไม่จบ
หางานทำลำบากและประสบกับความทุกข์

2. เชื่อผลแห่งกรรม คือ เชื่อว่าทำกรรมเช่นใด ไม่ว่าดีหรือชั่วย่อมได้รับผล
เช่นนั้น ผลที่เกิดขึ้นต้องสืบเนื่องมาจากการกระทำที่เป็นเหตุ เช่น เมื่อนักเรียนทำความดี ทำใน
สิ่งที่ดี ย่อมจะได้รับผลแห่งความดี คือ ความสุขแต่ถ้านักเรียนทำในสิ่งที่ไม่ดีย่อมได้รับผลจาก
การทำสิ่งไม่ดีของตนเอง คือ ความทุกข์

3. เชื่อว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน คือ เชื่อว่าไม่ว่าคนหรือสัตว์ที่ถือกำเนิด
ขึ้นบนโลกย่อมมีความแตกต่างกัน เพราะอำนาจของกรรมที่กระทำไว้ เช่น ผู้ที่เกิดมาสวย
ผิวพรรณงาม เพราะเป็นคนจิตใจดี ไม่โกรธ ไม่พยาบาท มีความเมตตา กรุณา มีความอ่อนโยน
ส่วนผู้ที่เกิดมาไม่สวย รูปร่างไม่งดงาม ผิวพรรณไม่งาม เพราะเป็นคนมัก โกรธ มีความพยาบาท
จิตใจหยาบกระด้างมัก โกรธ โดยไม่มีเหตุผลหรือคนที่เกิดมาซึ่งมีอายุยืน เพราะเป็นผู้มีความ
เมตตา กรุณาต่อสัตว์ โดยละเว้นจากการฆ่าสัตว์และทารุณสัตว์ทั้งปวง ส่วนคนที่เกิดมาอายุสั้น
เพราะเป็นผู้มีนิสัยโหดร้าย ชอบฆ่าสัตว์ ทารุณสัตว์

4. เชื่อในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าเป็นความจริง ก่อนที่
พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ด้วยพระองค์เองนั้น พระองค์ได้ทรงศึกษากับอาหารดาบสและอุทกดาบส
ซึ่งเป็นอาจารย์ของสำนักที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้นและเมื่อทรงตระหนักว่า สิ่งที่อาจารย์สอน
ไม่ใช่หนทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ได้ พระองค์จึงทรงจากมาและได้หันมาใช้วิถีบำเพ็ญ
กิริยา ซึ่งเป็นการทรมานพระองค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่พบหนทางแห่งความดับทุกข์
จึงทรงหันกลับมาแสวงพระกระยาหารจนพระวรกายมีกำลัง พระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรทางจิต
โดยการนั่งสมาธิให้จิตใจสงบ จนกระทั่งได้ค้นพบความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ซึ่งเป็น
หนทางแห่งความดับทุกข์ ที่เรียกว่า อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ประโยชน์ของศาสนา

1. ช่วยให้สมาชิกของสังคมสงบสุข
2. ทำให้ผู้นับถือเป็นคนดี มีศีลธรรม
3. เป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรม
4. เป็นที่พึ่งทางจิตใจของสมาชิกในสังคม
5. เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสุข

แนวคิดศีลธรรม

คนมีศีลธรรม มีคุณสมบัติคือ มีความประพฤติดีประพฤติกอบ 3 ประการคือ

กายสุจริต คือ ทำสิ่งที่ต้องถูกต้อง

วจีสุจริต คือ พูดสิ่งที่ต้องถูกต้อง

มโนสุจริต คือ คิดสิ่งที่ต้องถูกต้อง

หลักการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามทางกุศลกรรม 10 ประการคือ

ทางกาย 3

1. ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบบังคับเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือ
เกื้อกูลสงเคราะห์กัน
2. ละเว้นการแย่งชิง ลักขโมยและการเอาใจเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สิน
ของกันและกัน
3. ละเว้นการประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่ม
เหงะจิตใจ หรือทำลายลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

ทางวาจา 4

4. ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ไม่จงใจพูดให้ผิดจาก
ความจริงเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ
5. ละเว้นการพูดส่อเสียด บุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่สมานและ
ส่งเสริมสามัคคี
6. ละเว้นการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง
7. ละเว้นการพูดเหลวไหลเพื่อเจ้อ พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์
ถูกกาลเทศะ

ทางใจ 3

8. ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะ ได้ คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้เผื่อ
แผ่กว้างขวาง
9. ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดี
แต่ไม่ตรี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน
10. มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่ว
มีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

หลักการประพฤติ 10 ข้อ ข้างต้น เป็นธรรมจรรยา และเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วน สมบูรณ์ ทำคนให้เจริญขึ้นพร้อม ทั้งกาย วาจา และใจ แต่ผู้ใดยังไม่มั่นคงในอารยธรรม ก็ควร ควบคุมตนให้ได้ในทางกายและวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการถือศีล 5 ก็ยังจะได้ชื่อว่าเป็น คนมีศีลธรรม คือ

1. เว้นจากการฆ่าการสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย
2. เว้นจากการลักขโมยเบียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
3. ละเว้นการประพฤติผิดในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อัน เป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน
4. ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง ไม่ประทุษร้ายเขาหรือประ โยชน์สุขของเขาด้วยวาจา
5. ไม่เสพเครื่องดองของมีเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทมัว เมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ เช่นทำให้เกิดอุบัติเหตุ แม้อย่างน้อยก็เป็นผู้ถูกความ ต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม (ป.อ. ปยุตโต. 2555 : 17 -19)

อารยวัฑฒิ ทั้ง 5 ประกอบด้วย

อารยวัฑฒิ 5 หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ความเจริญอย่างประเสริฐของอารยชนผู้ที่มี คุณสมบัติ 5 ประการ ต่อไปนี้คือ

อารยวัฑฒิ 5 ประกอบด้วย

1. ศรัทธา คือ เชื่อมั่น ความมั่นใจในหลักแห่งความจริง ว่าคุณงามความดี ทั้งหลาย คู่ครองคน ก็จะประพฤติดี พุทธิ คิทธิ เป็นปกติทำให้เกิดปัญญาจะนำไปสู่การมีศีล
2. ศีล คือ ข้อปฏิบัติปกติ ทั้งทางกาย วาจา ใจ ด้วยการประพฤติปฏิบัติดีมีวินัย ในทางพระพุทธศาสนาเมื่อมีศรัทธาจะต้องมีศีล เพราะศีลเป็นพื้นฐานเบื้องต้นหรือเป็นบ่อเกิด แห่งคุณงามความดีที่จะทำให้สังคมสงบสุขสังคมใดที่มีผู้รักษาศีล ชีวิตของคนในสังคมนั้นก็จะ มีแต่ความเจริญอกงามเพราะทุกคนจะมีระเบียบวินัย รักษาจารีตประเพณี ปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งจะเกิดผลตามมา คือ การประกอบอาชีพสุจริต ไม่เสพสิ่งเสพติด ไม่มีโจรผู้ร้ายก็จะเกิดแต่ ความสงบสุข
3. ลูตะ คือ การศึกษาเล่าเรียนที่ได้มาจากการฟัง ฟังเป็นส่วนสำคัญในการหา ความรู้ ทำให้การศึกษาประสบผลสำเร็จ การศึกษาที่ดีจะต้องศึกษา 2 ทางควบคู่กันไป คือ การศึกษาทางโลกและการศึกษาทางธรรม โดยศึกษาความเจริญทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าไป

อย่างรวดเร็ว เพื่อจะได้เป็นคนทันเหตุการณ์ แต่จะต้องไม่ลืมที่จะพัฒนาทางด้านจิตใจให้เจริญตามไปด้วยจึงจะถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่แท้จริง

4. จาคะ คือ การเสียสละหรือการบริจาค ในสิ่งที่เป็นส่วนน้อยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ลักษณะสิ่งทีบริจาคมี 2 ลักษณะ คือลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น เงินทอง สิ่งของ ลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น คำสั่งสอน ความหวังดี ความเมตตา ลักษณะการเอื้อเพื่อ เพื่อแผ่หรือบริจาค จะต้องทำให้เกิดความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ การร่วมมือ ช่วยเหลือ ไม่คับแคบ การเสียสละถือเป็นหลักธรรมสำคัญ เพราะคนในสังคมทุกคนไม่มีใครมีอะไรทำเทียมกัน ไม่ว่าจะความรู้ความสามารถ สถานะความเป็นอยู่และชะตากรรมของชีวิตแต่ถ้าทุกคนรู้จักเกื้อกูลกัน คือ จาคะ สังคมนี้อาจจะเกิดความสุข ความเจริญได้ไม่ยาก

5. ปัญญา คือ ความรู้ รอบรู้ รู้จริง รู้แจ้ง รู้ทะลุปรุโปร่งทั้งดีและชั่ว รู้คิด รู้พิจารณาและนำปัญญามาใช้อย่างมีเหตุผล เหมาะสมกับสภาพของตนเอง ความเจริญก้าวหน้าในสังคมก็จะเกิดขึ้น รู้จัก โลกและชีวิตตามความเป็นจริง มนุษย์ถึงพร้อมด้วยธรรม เหมือนมีอาวุธอยู่ในมือตัวเอง พร้อมทั้งจะต่อสู้อุปสรรค ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตได้ เมื่อมีชีวิตอยู่อย่างไม่มีอุปสรรค ความสุขก็ย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

1. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงจึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

1.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

1.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

1.3 ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. เสริมใจความรู้ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องรอบด้านความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เสริมใจคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พินิจนภา หัสรังค์ (2553 ; อ้างถึงใน ประเวศ วสี. 2547 : 4 - 7) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่าคือ เศรษฐกิจที่มีรูปแบบเป็นทางสายกลางหรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิบัติ เพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกันทั้งเศรษฐกิจจิตใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่แท้จริง คำว่าเศรษฐกิจเป็นคำที่มีความหมายในทางที่ดีที่หมายถึงความเจริญที่เชื่อมโยงกายใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันแต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแยกส่วนที่หมายถึง การแสวงหาเงินเท่านั้น เมื่อแยกเป็นส่วนๆก็ทำลายส่วนอื่นๆจนเสียสมดุลและวิกฤติ สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางเน้นให้คนรู้จักพึ่งตนเองก่อน โดยใช้ทุนต่างๆเช่นทุนทางสังคม ทุนทรัพยากร ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยที่ต้องรู้จักพอประมาณมีเหตุผลเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข ของความรู้ควบคู่คุณธรรม เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกันคือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ทอดทิ้งกัน

2. จิตใจพอเพียง สามารถที่จะรักและเอื้ออาทรต่อผู้อื่นได้
 3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง ได้แก่ การรู้จักที่จะอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการยังชีพและทำมาหากินในชีวิตประจำวันได้
 4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง คือ การที่ชุมชนสามารถรวมตัวกัน มีความสามัคคีต่อกันเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง รวมตัวกันเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ง่ายคายน ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข มีชีวิตที่ดี
 5. ปัญหาพอเพียงมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน และสามารถปรับตัวต่อสภาวะการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง
 6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม คือ การที่กลุ่มชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและรากฐานทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของการมีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับคนนั้น จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบใด ๆ ที่ร้ายแรงต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนได้ เนื่องจากสิ่งเหล่านั้นล้วนแต่เอื้อประต่อครรถลง ชีวิตของตนทั้งสิ้น
 7. มีความมั่นคงในชีวิตพอเพียง ไม่ใช่ขุ่นขมวุ่นวาย เดี่ยวจนเคี้ยวรววย เดี่ยวมิเดียว ไม่มี เพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางจิตใจของมนุษย์เราทั้งสิ้น เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์เรามีความมั่นคงในชีวิตพอเพียง ก็ส่งผลให้เป็นบุคคลที่สุขภาพจิตดี สามารถอดทนต่อสภาวะที่เกิดขึ้นและผันผวนมั่นคงได้
- จากทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาการดำเนินชีวิตบนทางสายกลางที่ยึดหลักการ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล ความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ระดับชุมชน

แนวคิดการสร้างเสริมสังคมอยู่เย็นเป็นสุข

แนวคิดการสร้างเสริมสังคมอยู่เย็นเป็นสุข เป็นเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้พัฒนา ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยโดยกระบวนการระดมความคิดเห็นและความร่วมมือจากหน่วยงานองค์กรและภาคีที่เกี่ยวข้องร่วมวางกรอบแนวคิดการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย และนำเสนอคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในคราวประชุมครั้งที่ 11/2549 วันที่ 6 พฤศจิกายน 2549 เครื่องมือสำคัญใน

การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ซึ่งความอยู่เย็นเป็นสุขพัฒนามาจากแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. การปฏิบัติตามหลักแนวคิด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” คือ ยึดทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน มีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวังและมีคุณธรรมที่สำคัญ คือ ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติ ปัญญา แบ่งปัน

2. การพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3. วิสัยทัศน์ประเทศไทย ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) มุ่งพัฒนาประเทศไทยสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) โดยมีหลักการในการพัฒนาว่าแนวคิด “ความสุข ” หรือ “ความอยู่เย็นเป็นสุข ” เป็นค่านิยมร่วมของการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคมไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกำหนดจากปัจจัยร่วมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับร่วมกัน โดยการพัฒนาดังนี้ ชีวัดความอยู่เย็นเป็นสุข เป็นการสะท้อนเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนา (Ends) และต้องพิจารณาเชื่อมโยงให้สะท้อนถึงวิธีการ (Means) ต่าง ๆ ที่จะส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมาย ความอยู่เย็นเป็นสุขด้วย โดยแบ่งดัชนีชีวัดความอยู่เย็นเป็นสุขออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับสังคมไทย
2. ระดับชุมชน
3. ระดับครอบครัวและบุคคล

จากแนวคิดพื้นฐานและหลักการดังกล่าวทำให้สามารถกำหนดความหมายของ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ได้ว่า หมายถึง “ความพอใจในการดำเนินวิถีชีวิตของคนทั้งจิตกาย ปัญญาที่เชื่อมโยงสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้อย่างดี และดำรงมีคุณภาพนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคนและระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ เป็นธรรม” ตามความหมายของความอยู่เย็นเป็นสุขดังกล่าวข้างต้น สามารถอธิบายได้เป็น 5 องค์ประกอบที่ครอบคลุมทุกมิติของวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยและบูรณาการเชื่อมโยงกัน จนเกิดภาวะแห่งความสุข ซึ่งเริ่มจาก

1. การที่คนไทยมีสุขภาพที่ดี อันเป็นภาวะที่จิตใจ อารมณ์ ร่างกาย และสติปัญญา มีสมดุลเข้าถึงหลักศาสนา มีคุณธรรมนำความรอบรู้ มีจิตสำนึกต่อประโยชน์ส่วนรวมสามารถคิดและทำอย่างถูกต้องและมีเหตุผลนำมาซึ่ง

2. ความสามารถในการประกอบสัมมาชีพ มีรายได้และหลักประกันความมั่นคงในชีวิต

3. ครอบครัวอยู่ร่วมกันด้วยความรักความอบอุ่นและมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน
4. อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
5. มีสิทธิเสรีภาพ เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

ในการที่จะบรรลุความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในสังคมได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำองค์ประกอบแวดล้อมรอบตัวคนซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขเข้ามาพิจารณาด้วยและจะต้องขับเคลื่อนปัจจัยเหล่านี้ด้วยการเสริมสร้างสำนึกในคุณธรรมและการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องทั้งนี้ปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วย

1. คุณภาพการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยปัจจัยที่จะสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในสังคม คือ การสงวนรักษาสถาบันทรัพยากรธรรมชาติและคุณสมบัติของระบบนิเวศที่ ประชาชนสามารถเข้าถึงและนำมาใช้ประโยชน์อย่างเป็นธรรม รวมทั้งสงวนไว้สำหรับคนรุ่นอนาคตบนพื้นฐานความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพพร้อมทั้งดำรงคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนมีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งในชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน

2. เศรษฐกิจที่มีคุณภาพและเป็นธรรมการขยายตัวของเศรษฐกิจอยู่บนพื้นฐานศักยภาพและประสิทธิภาพการผลิตของประเทศอย่างแท้จริง โดยใช้ ฐานความรู้ และนวัตกรรมในการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการมีงานทำในทุกภูมิภาคอย่างทั่วถึง เศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็ง มีการแข่งขันดำเนินธุรกิจอย่างโปร่งใสเป็นธรรมและมีสำนึกรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและเน้นการพึ่งพาตนเองโดยรอบคอบระมัดระวังเพื่อให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาแก่ทุกภาคส่วนของระบบเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรมและการกระจายรายได้ได้อย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น

3. สังคมเข้มแข็งและสันติสุข คนและชุมชนเข้าถึงหลักศาสนธรรม มีวัฒนธรรมและระบบคุณค่าทางสังคมที่ดีงามเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้มุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนยอมรับความแตกต่างและความหลากหลายของวัฒนธรรม เคารพศักดิ์ศรีซึ่งกันและกันรู้รักสามัคคีเอื้ออาทรและเกื้อกูลกัน สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วย

เหตุผลและสันติวิธี นำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งที่มี การจัดการ ปัญหาโดยการพึ่งพาตนเอง และมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องก่อให้เกิดความสงบสันติสุขของสังคม

4. การบริหารจัดการประเทศที่มี ธรรมนูญบาล เอื้อให้ภาคส่วนต่าง ๆ ของ สังคมพัฒนาและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภายใต้ โครงสร้าง กลไก และกระบวนการบริหาร จัดการที่ดีที่วางกฎเกณฑ์ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมกันบริหารจัดการประเทศ ด้วยหลักนิติธรรม คุณธรรมค้ำค่า โปร่งใสและมีสำนึกรับผิดชอบยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตย และกระจาย อำนาจสู่ท้องถิ่นและภาคประชาชน (จุฑามาศ บาระมีชัย. 2549 : 21 - 22)

แนวทางดำเนินการในระยะต่อไปเมื่อมีการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุข ร่วมกันในสังคมไทยเสร็จแล้ว จะใช้เป็นเครื่องมือ ในการสร้างแนวคิดเรื่องความอยู่ เย็นเป็นสุข ให้เป็นกระแสหลักในสังคม สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและเครือข่ายในการจัดทำดัชนีชี้วัด ความอยู่เย็นเป็นสุข รวมทั้งขยายไปสู่ระดับพื้นที่จังหวัด ท้องถิ่น และชุมชน เครือข่ายและภาคี ที่เกี่ยวข้องขับเคลื่อนดัชนีชี้วัดความอยู่ เย็นเป็นสุขและประสานความร่วมมือเชื่อมโยงองค์ ความรู้ในการพัฒนาและใช้ประโยชน์ดัชนีชี้วัดสู่การจัดทำดัชนีในระดับชุมชน ท้องถิ่น และจังหวัด ตลอดจนพื้นที่ชนบทเมืองพร้อมทั้งพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาดัชนีชี้วัด ความอยู่เย็นเป็นสุขขึ้นเพื่อให้มีดัชนีชี้วัดที่ครอบคลุม ครอบคลุม สามารถชี้วัดความอยู่เย็นเป็น สุขได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1. ความหมาย

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 : 138) การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมใน ลักษณะ ที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุด โครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจการระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจาก โครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2534 : 41) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการ การให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาตนเอง ร่วมให้ความคิด

สร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปของบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และ วุฒิสาร ตันไชย (2544 : 2 - 10) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วย

1. หลักความเป็นอิสระ (Freedom)
2. หลักความสามารถ (Ability)
3. หลักความเต็มใจ (Willingness)

กล่าว คือ ในการมีส่วนร่วม ต้องการเข้าร่วมกลุ่มของบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนา ซึ่งต้องเป็นไปในรูปที่ผู้เกี่ยวข้องมีอิสระที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่หน่วยงานต่าง ๆ หรือจัดทำขึ้น หากแต่ต้องให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับ โอกาสและมีความสามารถที่จะเข้าร่วม เพื่อใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่มี แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญ แสดงออกซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาและลงมือปฏิบัติ และต้องคำนึงถึงความเป็นจริงที่ว่าแท้จริงแล้ว ในหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรมและวิธีดำเนินงานของตน ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนได้จากสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยมีการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกตามความจำเป็น

เมื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้หากแต่ประชาชนได้รับโอกาส ดังนั้นภาครัฐควรมีบทบาทเป็นผู้ทำการส่งเสริม สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ในทั้งนั้นรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน และองค์กรรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจในการดำเนินงานพัฒนาของรัฐ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การมีอำนาจตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิตและกิจการมการพัฒนาอย่างไรด้วยตนเอง (Bottom - up Approach) ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ต้องการให้ประชาชนมีบทบาทในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของตนตามหลักการปกครองของตนเอง

2. ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

บัทธ อ่อนดำ (2541 ; อ้างถึงใน ปรีชาติ วลัยเสถียร. 2543 : 140) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดในเชิงคุณภาพ มี 5 ขั้นตอนดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

2.2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

2.3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมในการบริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

2.4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจ

2.5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และ วุฒิสาร ตันไชย (2544 : 2 - 11) กล่าวถึง ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามกระบวนการพัฒนา คือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การสนับสนุนทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

3. ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ปรีชาติ วลัยเสถียร (2543 : 148 - 149) ได้สรุปประสบการณ์การทำงานที่ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ด้าน ด้วยกันคือ

3.1 การจัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสามารถทำได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

3.1.1 การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

3.1.2 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

3.1.3 การจัดทัศนศึกษาดูงานและการเชิญผู้มีประสบการณ์มาให้ข้อคิดเห็นและแลกเปลี่ยนแนวคิด และประสบการณ์

3.1.4 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

3.1.5 การลงมือปฏิบัติจริง

3.2 การพัฒนาผู้นำและเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้หรือความสามารถที่มีอยู่ จะช่วยให้ผู้นำสามารถริเริ่มกิจกรรม การแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ โดยการ

3.2.1 แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างผู้นำ ทั้งภายในชุมชนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างและชัดเจนขึ้น

3.2.2 สนับสนุนให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

3.2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดกระบวนการจัดองค์กรร่วมกัน

สรุปคือ ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และการให้อำนาจแก่ประชาชน เริ่มต้นจากการพัฒนาระดับปัจเจก เพื่อให้ชาวบ้านมีความสามารถวิเคราะห์ปัญหาการวางแผน การตัดสินใจแก้ไขปัญหา จากนั้นจะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาและมีการเชื่อมโยงจากกลุ่มเป็นเครือข่าย เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่นซึ่งทำให้มีการพลังชุมชนที่เข้มแข็งมากขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม

1. ความหมายของนวัตกรรม

Drucker. (1985 : 88 - 91) นิยาม “นวัตกรรม” ในมุมมองของผู้ประกอบการว่าเป็นเครื่องมือเฉพาะสำหรับผู้ประกอบการในการแสวงหาผลประโยชน์และโอกาสจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อสร้างธุรกิจและบริการที่แตกต่างจากคู่แข่ง

Hughes. (1993 : 437 - 445) ให้ความหมาย “นวัตกรรม” ว่าเป็นการนำเอาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้หลังจากที่ผ่านการทดลองหรือการพัฒนาเป็นลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่การคิดค้นและพัฒนาซึ่งอาจมีการทดลองปฏิบัติก่อนจึงนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งแตกต่างไปจากวิธีเดิมที่เคยปฏิบัติ

Rogers. (1995 : 6) กล่าวไว้ว่า “นวัตกรรม” หมายถึง ความคิด การปฏิบัติหรือสิ่งใหม่ ๆ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 231) ระบุว่า “นวัตกรรม” เป็นคำนาม หมายถึง สิ่งที่ทำใหม่หรือแปลกจากเดิม ซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการ หรืออุปกรณ์ เป็นต้น

ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2521 : 163) ได้ให้ความหมาย “นวัตกรรม” ไว้ว่าหมายถึง วิธีการปฏิบัติใหม่ ๆ ที่แปลกไปจากเดิม โดยอาจจะได้มาจากการคิดค้นพบวิธีการใหม่ ๆ ขึ้นมา หรือมีการปรับปรุงของเก่าให้เหมาะสมและสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ได้รับการทดลอง พัฒนาจนเป็นที่เชื่อถือ ได้แล้วว่า ได้ผลดีในทางปฏิบัติ ทำให้ระบบก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2554 : 3) ให้คำจำกัดความ “นวัตกรรม” คือ สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม

จากนิยามคำจำกัดความ “นวัตกรรม” ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า นวัตกรรมมีการให้คำนิยามจากมุมมองที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ลักษณะที่เห็นได้ชัดเจนจากคำจำกัดความอันหลากหลาย คือ “นวัตกรรม” เน้นในเรื่อง ความใหม่ ความคิด กระบวนการและความสามารถในการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์และการพัฒนา

2. รูปแบบของนวัตกรรม

รูปแบบของนวัตกรรม (Forms of Innovation) สามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ อย่างไรก็ตาม หากจำแนกรูปแบบตามวัตถุประสงค์การนำไปใช้ สามารถแบ่งได้ดังนี้

2.1 นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation)

นวัตกรรมในรูปแบบสินค้าหรือผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะสินค้าอุปโภคบริโภค นวัตกรรมผลิตภัณฑ์นับเป็นรูปแบบการใช้นวัตกรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน ตัวอย่าง เช่น สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ไม่เคยมีในตลาดมาก่อน รวมถึงสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เดิมที่พัฒนาให้มีความโดดเด่น แตกต่าง ไปจากสินค้าอื่นที่มีอยู่ในตลาด

2.2 นวัตกรรมบริการ (Service Innovation)

นวัตกรรมบริการเป็นรูปแบบการใช้นวัตกรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น กรณีนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ทั้งนี้ นวัตกรรมโดยส่วนใหญ่มักอยู่ในรูปแบบวิธีการใหม่ การให้บริการแก่ลูกค้าหรือผู้บริโภค ตัวอย่างเช่น การนำเทคโนโลยีสารสนเทศและอินเทอร์เน็ตมาสรรค์สร้างเป็นนวัตกรรมบริการใหม่ ๆ อาทิ การซื้อและขายผ่านทางเว็บไซต์ เป็นต้น

2.3 นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation)

นวัตกรรมกระบวนการเป็นรูปแบบการใช้นวัตกรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เพราะเป็นการปรับเปลี่ยนแนวทาง กระบวนการหรือวิธีการในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม ตัวอย่างเช่น ระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ระหว่างธุรกิจ (B2B E-Commerce) ที่ช่วยลดความจำเป็นในการจัดทำเอกสารของภาคธุรกิจ อันส่งผลต่อการลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินธุรกิจได้อย่างมาก เป็นต้น

2.4 นวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation)

นวัตกรรมทางสังคม คือ วิธีการ หลักการ แนวความคิดและโครงสร้างที่เป็นที่ต้องการของสังคม อาทิ ระบบการศึกษา การพัฒนาชุมชนและสุขภาพ รวมไปถึงการเสริมสร้างสังคมที่มีอารยธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง นวัตกรรมทางสังคม คือ นวัตกรรมใหม่ทางความคิดที่พัฒนาสังคมและช่วยเสริม และพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน (Edgington, 2010 : 32) เช่น การให้สินเชื่อแก่องค์กรที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคม การศึกษาทางไกล การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและนโยบายของรัฐบาล และระบบขั้นพื้นฐานเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสรุปแล้ว นวัตกรรมทางสังคมจะแสดงถึงรูปแบบของการสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่การปฏิรูปสถาบันหน่วยงาน หรือนโยบายใหม่ๆ สร้างความสามารถทางสังคม (Caulier – Grice, 2010 : 158)

3. ประเภทของนวัตกรรม

นวัตกรรมแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ตามระดับความใหม่ขององค์ประกอบ (Component) หรือระบบ (System) ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 Incremental Innovation เป็นการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น หรือปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยการพัฒนาองค์ประกอบของสิ่งนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาองค์ประกอบดังกล่าวเป็นเพียงแค่การปรับปรุงองค์ประกอบเท่านั้น มิได้เป็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบใหม่ โดยนวัตกรรมที่เห็นส่วนมากในปัจจุบัน เป็นนวัตกรรม

ประเภท Incremental Innovation กล่าวคือ เป็นการปรับปรุงองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ เป็นลำดับ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานโดยรวม

3.2 Modular Innovation เป็นการนำเอาองค์ประกอบใหม่มาใช้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานโดยรวมที่ใช้อยู่เดิม ตัวอย่างเช่น อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เดิมใช้กระแสไฟฟ้าเป็นแหล่งพลังงาน ต่อมาได้เปลี่ยนไปใช้พลังงานอื่นแทน โดยที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานหรือวิธีการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์นั้น

3.3 Architectural Innovation เป็นการปรับปรุงหรือการนำระบบการทำงานรูปแบบใหม่เข้ามาใช้โดยอาจเป็นการปรับองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ดีขึ้น หรืออาจคงรูปแบบการทำงานเป็นลักษณะเดิม ทั้งนี้ คุณลักษณะสำคัญของนวัตกรรม Architectural Innovation คือ การปรับโครงสร้างของระบบที่มีอยู่เดิมเพื่อเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ในรูปแบบใหม่ ในกรณีที่มีการพัฒนาองค์ประกอบให้ดีขึ้นก็จะเป็นการปรับปรุงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

3.4 Radical Innovation เป็นการพัฒนาองค์ประกอบและระบบการทำงานใหม่ทั้งหมด กล่าวคือ ใช้องค์ประกอบใหม่ในระบบการทำงานที่ออกแบบขึ้นใหม่ซึ่งแตกต่างจากเดิมอย่างชัดเจน

4. นวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation)

4.1 นิยามนวัตกรรมทางสังคม

นวัตกรรมทางสังคม หมายถึง ความสามารถที่จะสร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างไปจากพฤติกรรมเดิม ๆ ทั้งด้านส่วนบุคคลและด้านวิชาชีพ โดยเน้นที่ความสามารถในการแปลงสภาพบทบาท (Role Transformation) และความสามารถที่จะสร้างอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงของสถาบันทางสังคม อาจกล่าวได้ว่านวัตกรรมทางสังคมเป็นสิ่งใหม่ ๆ ทั้งที่เป็นกระบวนการทางความคิด (จินตนาการ) หรือการสร้าง โอกาส หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา หรือเพื่อทำให้สังคมดีขึ้น สิ่งใหม่นี้รวมถึงการปรับหรือพัฒนาบนฐานเดิมด้วย (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. 2546 : 19)

ประเวศ วะสี (2543 : 3 - 4) การพัฒนาโดยใช้สังคมและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง การพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ทำให้สังคมสามารถตั้งอยู่ในภาวะดุลยภาพอย่างมีพลวัตได้ กล่าวคือ นวัตกรรมทางสังคมต้องส่งผลให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อย่างไรก็ตาม คำนียามนี้ยังไม่สามารถใช้ในการวิจัยเชิงประจักษ์ได้เพราะยังมีความเป็นนามธรรมสูง

Taylor. (2003 : 22) นวัตกรรมทางสังคม คือ รูปแบบที่ปรับปรุงแล้วของการกระทำและวิธีการใหม่ ๆ ในการทำสิ่งต่าง ๆ

ชั้นฤทัย กาญจนะจิตรา (2546 : 27) ให้ความหมายของนวัตกรรมทางสังคมว่าอาจหมายถึง “ความสามารถ” (Ability) ในการก่อให้เกิดนวัตกรรมขึ้น หรือความสามารถที่จะสร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างไปจากพฤติกรรมแบบเดิม ๆ

Mulgan, Tucker and Sanders. (2007 : 34 - 35) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมทางสังคมว่า หมายถึงกิจกรรมและบริการเชิงนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ 1) มีแรงจูงใจที่จะมุ่งสนองความต้องการของสังคมและ 2) โดยส่วนมากได้รับการพัฒนาและแพร่กระจายโดยองค์กรที่มีความมุ่งหมายเพื่อสังคมเป็นด้านหลัก

จากนิยามคำจำกัดความ “นวัตกรรมทางสังคม” ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า นวัตกรรมทางสังคมเป็นแนวคิดที่กว้าง โครงการเพื่อพัฒนาสังคมต่าง ๆ อาจจัดเป็นนวัตกรรมทางสังคมทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้น นวัตกรรมทางสังคมยังอยู่ในรูปลักษณะที่แตกต่างออกไปและมีหลายระดับ นั่นคือ นวัตกรรมทางสังคมอาจอยู่ในรูปแบบของความคิด (Idea) หรือแนวคิดเชิงปรัชญา (เช่น แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางสังคมในระดับปรัชญาเพราะนำเสนอแนวคิดใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในประเทศ) หรืออาจจะอยู่ในพฤติกรรมใหม่ ๆ ก็ได้

4.2 กระบวนการพัฒนานวัตกรรม

นวัตกรรมทางสังคมเป็นเรื่องที่คนในสังคมเป็นเจ้าของ เนื่องจากแต่ละคนล้วนได้มีส่วนร่วมในการสร้างนวัตกรรมนั้นขึ้นมาเพื่อใช้หรือเพื่อสนองความต้องการของตนเอง สำหรับขั้นตอนกระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมนั้น (สำเร็จ แหียงกระโทก. 2545 : 142) ได้เสนอว่า กระบวนการของนวัตกรรม ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

4.2.1 การสร้าง (Invention) เป็นการสร้างแรงกระตุ้นและการปรับสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเกิดนวัตกรรม เช่น การจัดประชุม การเก็บข้อมูล การสร้างฐานข้อมูล การสร้างเครือข่าย เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการให้รางวัลจูงใจ เพื่อให้เกิดการสร้างนวัตกรรมอีกด้วย

4.2.2 การรับรู้ (Recognition) ได้แก่ การเรียนรู้จากแหล่งความรู้ที่หลากหลายทางให้เกิดการรับรู้ นวัตกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นเองมาแล้วในระดับรากหญ้า โดยการสำรวจเพื่อรับทราบ การรับรู้ในเรื่องต่าง ๆ และการเปิด โอกาสให้นวัตกรรมระดับรากหญ้ามีช่องทางได้รับการสนับสนุนในการพัฒนา

4.2.3 การพัฒนา (Development) เป็นการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา ต่อยอดปัญหาอุปสรรคที่พบ หรือตามความต้องการที่จะพัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น มากกว่าเดิม

4.2.4 การดำเนินการ (Implement) เป็นการนำนวัตกรรมที่ได้รับการพัฒนา แล้วไปดำเนินการจริงในสังคมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนานั้น

4.2.5 การขยายผล (Diffusion) โดยปล่อยให้ขยายผลตามธรรมชาติและ สนับสนุนให้เกิดการขยายผลทั้งในเชิงพื้นที่ตามนโยบายและกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการ

4.3 แนวทางการประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชน

ในท่ามกลางกระแสโลกในยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน สังคมชุมชนท้องถิ่น มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วทั้งในทางบวกและทางลบ การปรับประยุกต์ นวัตกรรมทางสังคมเพื่อมารับใช้ชุมชนท้องถิ่นอย่างทันทั่วทั้งที่เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งควรมี แนวทางในการปรับประยุกต์ตามขั้นตอนการดำเนินงานของนวัตกรรมทางสังคมดังนี้

4.3.1 การสร้าง ดำเนินการ โดยการศึกษา สืบหาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ ต้องการให้เกิดการปรับประยุกต์นวัตกรรมทางสังคม โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึก ในชุมชนมากพอที่จะได้ข้อสรุปจากข้อมูลเป็นที่น่าสนใจได้ในประเด็นต่าง ๆ เช่น ประวัติ ความเป็นมาของชุมชน สภาพแวดล้อมของชุมชน ผู้คน เผ่าพันธุ์ อาชีพ ศาสนา ความเชื่อของ คนในชุมชน รายได้ รายจ่ายของครัวและชุมชน สภาพหนี้สินของครอบครัวและชุมชน ปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ความต้องการของชาวบ้าน ของชุมชน ศักยภาพ ความรู้ ความเก่งของครอบครัว ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่ต้องการศึกษา สภาพปัจจุบัน ปัญหา แนวทางการดำเนินการต่าง ๆ เป็นต้น

4.3.2 การรับรู้ เป็นการศึกษาสำรวจถึงการรับรู้ถึงนวัตกรรมทางสังคม ที่เกิดขึ้นเองแล้วในระดับรากหญ้าในชุมชน การจัดประชุมสรุปสาระสำคัญของสภาพ นวัตกรรมทางสังคมในปัจจุบันของชุมชน การจัดระบบการสร้างฐานข้อมูล การเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารตามข้อสรุปในปัจจุบัน การให้รางวัลจูงใจให้เกิดการสร้างนวัตกรรม การสร้างแรง กระตุ้นให้เกิดการปรับสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเกิดนวัตกรรมทางสังคม เป็นการเปิดโอกาส ให้นวัตกรรมระดับรากหญ้ามีช่องทางได้เกิดขึ้นใหม่ เพื่อรับใช้สังคมในชุมชนเหล่านั้น

4.3.3 การพัฒนา เป็นการใช้ศิลปะในการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยหลักการและ วิธีการที่มาจากสหวิทยาการทางการพัฒนาอย่างหลากหลายมาเป็นศาสตร์ เช่น หลักการพัฒนา ชุมชนตามหลัก 5 ป. ขั้นตอนการพัฒนาชุมชน 9 ประการ หลักการทฤษฎีใหม่ตามแนว

เศรษฐกิจพอเพียง หลักการ 5 ร. ได้แก่ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ เป็นต้น หลักการดังกล่าว บางส่วนข้างต้นนี้สามารถนำมาใช้สำหรับผู้บทบาทหน้าที่ในการดำเนินการได้ดำเนินการ หรือกระตุ้นเตือนและสนับสนุนให้เกิดการรับรู้ถึงสิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคของชุมชน ที่คนในชุมชนร่วมกันค้นพบแล้วหาทางใหม่หรือวิธีการใหม่ หรือสร้างนวัตกรรมทางสังคมขึ้นมาแก้ไขให้ไปสู่สิ่งที่ดี สิ่งที่น่าปรารถนาให้จงได้ โดยคนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการกันเอง เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ในฐานะที่เป็นเจ้าของนวัตกรรมทางสังคมในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งไม่ใช่เกิดจากบุคคลภายนอกชุมชน

4.3.4 การดำเนินการ ได้แก่การดำเนินการต่าง ๆ ให้นำนวัตกรรมที่เกิดขึ้นแล้วในชุมชนท้องถิ่นนั้นเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนในชุมชนมากขึ้น เกิดการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจริง จนรู้สึกได้ว่าเป็นวิถีชีวิตประจำของตนเองอย่างสนิทใจ และเกิดความยั่งยืนคู่ชุมชนท้องถิ่นในที่สุด เช่นเดียวกับนวัตกรรมเรื่องอื่น ๆ อีกมากมายในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

4.3.5 การขยายผล คือ การดำเนินการในหลายรูปแบบทั้งปล่อยให้ขยายผลไปตามธรรมชาติและแบบให้ขยายผลไปตามแผนงานที่วางไว้ โดยการสนับสนุนให้เกิดการขยายผลตามนโยบายทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงกลุ่มเป้าหมาย จากชุมชนที่มีการสร้างนวัตกรรมทางสังคมได้ผลดีแล้วให้ขยายออกไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อมวลชนทุกรูปแบบ การศึกษาเรียนรู้ดูงาน การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า นวัตกรรมทางสังคมเป็นกระบวนการที่ปรับโครงสร้างทางสังคมสนับสนุนและพัฒนาการเรียนรู้ผ่านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพของครอบครัวมีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวและเชื่อมโยงกับเครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในการบ่มเพาะให้คนมีศีลธรรมคุณธรรม จริยธรรมในวิถีชีวิต

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

1. ความหมายของเครือข่าย

พจนานุกรมของ The Webster's Collegiate ได้ให้คำจำกัดความของ "เครือข่าย" ไว้ว่า เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือบริการกันระหว่างบุคคล กลุ่มหรือสถาบัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 1) ได้ให้ความหมายของคำว่า เครือข่าย ว่าเป็นการเชื่อมโยงปัจเจกต่อปัจเจกหรือกลุ่มเครือข่ายต่อเครือข่าย การเชื่อมโยงมิใช่เพียงการรวมตัว พบปะสังสรรค์หรือและเปลี่ยนความคิดเห็นแต่เป้าหมายคือการทำกิจกรรมร่วมกันมีจุดประสงค์อันเดียวกัน เครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือสมาชิกเครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการนำทรัพยากรมาใช้ร่วมกันรวมทั้งแลกเปลี่ยนเครื่องมือ ข่าวสาร เงินทุนความเชี่ยวชาญในวิชาชีพและอื่นๆซึ่งกันและกัน

Wohistetter *et.al.* (2000 อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2551) กล่าวว่า เครือข่ายเป็นกลุ่มของคณะบุคคลที่ทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาที่เป็นความสนใจร่วมกันและปัญหานั้นยุ่งยากเกินกว่าจะแก้ไขด้วยตนเอง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 79) ได้ให้ความหมายของคำว่า "เครือข่าย" จากการวิเคราะห์เครือข่ายรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในประเทศไทย ทั้งเครือข่ายในทางบวกและทางลบ อาทิ เครือข่ายห้วคณะนทางการเมือง เครือข่ายชุมชน เครือข่ายสังคมสงเคราะห์ เครือข่ายเพื่อสุขภาพ เครือข่ายการคอร์รัปชั่น เครือข่ายห้วยเดือน เครือข่ายการขายตรง ฯลฯ โดยสรุปความหมายของเครือข่าย หมายถึง "การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ"

เครือข่ายสังคม หมายถึง โครงสร้างทางสังคมที่สร้างขึ้นจากกลุ่มของผู้กระทำ (เช่นปัจเจกบุคคลหรือองค์กร) และความสัมพันธ์ทวิภาคระหว่างผู้กระทำเหล่านี้ ทัศนคติ เครือข่ายสังคมช่วยให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างของหน่วยสังคมทั้งหมดได้อย่างกระจ่างแจ้ง การศึกษาโครงสร้างเหล่านี้ใช้การวิเคราะห์เครือข่ายสังคมเพื่อระบุแบบอย่างท้องถิ่นหรือทั่วโลก ค้นหาหน่วยสังคมที่มีอิทธิพล และตรวจวัดพลวัตของเครือข่าย

สรุปได้ว่า เครือข่ายครอบครัว หมายถึง การที่พ่อแม่รวมทั้งสมาชิกของครอบครัวมารวมตัวกันอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อร่วมมือกับ เครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรม ทำกิจกรรมต่าง ๆ หรือพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำประโยชน์ให้แก่

บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริม ช่วยเหลือ สนับสนุน พัฒนาการ เรียนรู้ สร้างภูมิคุ้มกัน แก่สมาชิกเครือข่ายครอบครัวบ่มเพาะศีลธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว

1. ความหมายของครอบครัว

ครอบครัว หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ร่วมครัวเรือน (พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน. 2546 : 2011)

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลัก เป็นแกนกลางของสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลายรูปแบบและหลายลักษณะ นอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนทั้งบิดา มารดาและบุตร (นิตยา คชภักดี. 2545 : 45)

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกัน ทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมถึงการพึ่งพากันทางสังคม เศรษฐกิจ และมีความสัมพันธ์ทางกฎหมาย (โสภา ชปิลมันน์. 2534 : 60)

2. ความสำคัญของครอบครัว

ครอบครัว ชุมชนและสังคม ต่างก็เป็นสถาบันที่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งและมีผลกระทบต่อกันและกัน การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม เช่น การรับวัฒนธรรมตะวันตก การเผยแพร่กระแสลัทธิบริโภคนิยม ย่อมส่งผลถึงสถาบันครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถาบันครอบครัวที่มีปัญหา ย่อมส่งผลถึงชุมชนและสังคมเช่นเดียวกัน การจะสร้างสุขภาพจิต ที่ดีให้แก่ประชาชนจึงต้องดำเนินการกับทุกสถาบันทุกระดับ ซึ่งครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุดและเข้าถึงง่ายที่สุด ถ้าสถาบันครอบครัวได้รับการส่งเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็ง และเป็นเกราะป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในระดับสังคมได้

3. ลักษณะครอบครัวไทย

ครอบครัวไทยแต่เดิมมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกครอบครัวหลายช่วงอายุ อย่างน้อย 3 รุ่น คือ 1) รุ่นปู่ย่า ตายาย 2) รุ่นพ่อรุ่นแม่ และ 3) รุ่นลูก เป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือกัน ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรมค่านิยม ความเอาใจใส่สภาวะวิกฤต คนในครอบครัวมีความอบอุ่นและปลอดภัย ครอบครัวได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งหล่อหลอมความเป็นมนุษย์และมีผลต่อคุณภาพสังคม

4. บทบาทหน้าที่ของครอบครัว

บทบาทหน้าที่ของครอบครัวอย่างน้อย 3 ประการ

4.1 เป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ให้การอบรม การเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ การสร้างบุคลิกภาพ ระบบวิถีชีวิต การให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ

4.2 เป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาชีพและการฝึกอาชีพ การบ่มเพาะให้เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีคุณภาพ

4.3 เป็นแหล่งให้การสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น มีความเอื้ออาทร ให้ความช่วยเหลือในเครือญาติในสภาวะวิกฤตต่าง ๆ

นอกจากนี้ ครอบครัวเป็นเสมือนแหล่งบ่มเพาะทักษะทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา มีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน รู้จักรับฟังและสื่อสารเจรจาประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจและเหตุผล รู้จักให้อภัยกัน มีการแบ่งอำนาจหน้าที่และแบ่งงานกัน ในครอบครัวอย่างชัดเจน จะเห็นว่าในสมัยก่อนแม่ภรรยาจะมีฐานะเป็นรองสามีแต่มีการแบ่งหน้าที่กัน ซึ่งฝ่ายสามีมีอำนาจการตัดสินใจภายนอกบ้าน การเป็นผู้นำ ในขณะที่เดียวกันภาระการดูแลบ้านเรือนและผู้คนในบ้านเป็นหน้าที่ของฝ่ายภรรยา สำหรับผู้สูงอายุจะทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ขัดเกลาสมาชิกที่เป็นเด็กให้เรียนรู้การดำเนินชีวิต เพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล

5. โครงสร้างของครอบครัว

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความซับซ้อนและเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ สังคมไทยซึ่งแต่เดิมเป็นสังคมชนบท มีความเอื้ออาทรต่อกันมีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โครงสร้างครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมในอดีตซึ่งเคยเป็นครอบครัวที่ขยายที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูกและเครือญาติ ครอบครัวมีขนาดใหญ่เนื่องจากในอดีตยังไม่มีความรู้ด้านการคุมกำเนิดแบบสมัยใหม่ จำนวนบุตรเฉลี่ยจึงมีประมาณ 5 - 6 คน มีสายใยความผูกพันต่อกันสูง แต่จากผลการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 3 - 7 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยมีนโยบายด้านการวางแผนครอบครัว เพื่อมุ่งลดอัตราการเพิ่มของประชากรในครัวเรือนและนโยบายปรับปรุงคุณภาพประชากรและการพัฒนาจิตใจ เพื่อมีศักยภาพและความพร้อมต่อการพัฒนาและแข่งขันทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการพัฒนาสถาบันครอบครัวในทางอ้อม อัตราการเกิดลดลงและสมาชิกในครอบครัวมีอายุยืน มีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรงและมีความสามารถใน

การทำงานมากขึ้นเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคชนบทสู่เมืองใหญ่หรือต่างประเทศ อันส่งผลให้ครอบครัวไทยในปัจจุบันทั้งภาคชนบทและเมืองต่างได้รับผลกระทบ มีการเปลี่ยนแปลงทางลักษณะทางโครงสร้างกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2545 มีครอบครัวขยายเพียงร้อยละ 32.1 ครอบครัวเดี่ยวมีถึงร้อยละ 55.5 นอกจากนี้ ยังพบว่าหัวหน้าครัวเรือนหญิงมีจำนวนมากขึ้น

โครงสร้างครอบครัวไทย เริ่มปี พ.ศ. 2552 – ปัจจุบัน ครอบครัวไทยแบ่งเป็น 6 ประเภท ได้แก่ ครอบครัวอยู่คนเดียว หมายถึง ครอบครัวที่มีผู้อาศัยอยู่ลำพังเพียงคนเดียว ครอบครัวอยู่กับเพื่อนหรือญาติ หมายถึง ครอบครัวที่มีผู้อาศัยอยู่กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่สามี – ภรรยา หรือญาติ พี่น้องของตนเอง โดยบุคคลที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ถือเป็นบุคคลอื่นนอกครอบครัว ครอบครัว 1 รุ่น หมายถึง สามีและภรรยา (หรือ) สามีและภรรยาและคนนอกหรือญาติพี่น้อง หรือ เพื่อนครอบครัว 2 รุ่น หมายถึง พ่อ แม่ ลูก หรือพ่อ แม่ ลูกและคนนอก หรือ พ่อ ลูก และคนนอก หรือ แม่ ลูก และคนนอก ครอบครัว 3 รุ่น หมายถึง พ่อ แม่ ลูกหลาน หรือ พ่อ แม่ ลูกหลาน และคนนอก หรือ พ่อ ลูก หลาน หรือ พ่อ ลูก หลาน และคนนอก หรือ แม่ ลูก หลาน และคนนอก ครอบครัวแห่วงกลาง หมายถึง ปู่ ย่า ตา ยาย และ หลาน หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย หลาน และคนนอก หรือ ทวด ปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน หรือ ทวด ปู่ ย่า ตา ยาย หลาน และคนนอก

หมายเหตุ : ครัวเรือนที่มีเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ หมายถึง ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี และมีผู้สูงอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป อยู่ร่วมกันเท่านั้น เด็ก หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2556 : 13)

6. รูปแบบครอบครัว

ผลของการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างครอบครัว แล้วในขณะเดียวกันก็ส่งผลต่อรูปแบบครอบครัวด้วย จากสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สลับซับซ้อนมากขึ้นทำให้รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงและมีหลากหลายมากขึ้นไปด้วย ดังจะเห็นได้จากความหมายของครอบครัวที่เปลี่ยนไปจากเดิมดังกล่าวข้างต้นและจากข้อมูลสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. 2542 - 2545 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งให้เห็นว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบันมิได้ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติดังเช่นแต่ก่อน (โสภาศปีลมันน์, 2534 : 65)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

พระมหาสมควร ธมฺมธีโร (2543 : 98 - 100) ได้วิจัยบทบาทผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเกณฑ์วัดพรหมสุวรรณสามัคคี เขตบางแค กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ มีบทบาทในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กอยู่ในระดับมาก โดยผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความเชื่อต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ เบญจศีลเบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ 10 ทิศ 6 และฆราวาสธรรม 4 อยู่ในระดับมาก แต่พฤติกรรมของผู้ปกครองในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กเล็กส่วนใหญ่มี อยู่ในระดับน้อย สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้ปกครองที่มีความเชื่อต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องเบญจศีล บุญกิริยาวัตถุ 10 และฆราวาสธรรม 4 แตกต่างกัน มีพฤติกรรมในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กเล็กแตกต่างกัน แต่ผู้ปกครองที่มีความเชื่อต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องเบญจธรรม และทิศ 6 แตกต่างกัน มีพฤติกรรมในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องเบญจศีล-เบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ 10 ทิศ 6 และฆราวาสธรรม 4 แตกต่างกัน มีบทบาทในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กแตกต่างกัน สำหรับปัญหาและอุปสรรคพบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่เข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ให้ความสนใจในการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ เด็กเล็ก เช่น พาไปวัดในวันพระ พาไปทำบุญตักบาตร ฝึกให้ไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนหรือนั่งสมาธิ เป็นต้น และผู้ปกครองส่วนใหญ่มีหน้าที่สอนอย่างเดียวแต่ไม่ทำเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กเล็ก จึงทำให้บทบาทของผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กไม่ได้ผลเท่าที่ควร จากปัญหาดังกล่าวนี้ ผู้ปกครองได้ให้ข้อเสนอแนะว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการเข้าหาประชาชน ตลอดถึงให้การอบรมความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม หรือกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้ปกครองและครู เพื่อประโยชน์ในการนำหลักธรรม หรือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว ไปประพฤติปฏิบัติ ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และอบรมสั่งสอนแก่เด็กเล็กให้เป็นคนดีของพ่อแม่และสังคมต่อไป

นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ (2550 : 110 - 115) พบว่า กรณีศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของชุมชนแขวงวัดท่าพระความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่ง ในปัจจุบัน ความรุนแรงสามารถเกิดขึ้น ได้กับทุกครอบครัวและถือว่า

เป็นอาชญากรรมอย่างต่อเนื่อง ความรุนแรงในครอบครัวเมื่อเกิดขึ้นแล้วมิได้มีผลกระทบต่อบุคคลเพียงคนเดียว แต่ยังส่งผลกระทบต่อครอบครัวและในบางครั้งยังส่งผลกระทบต่อสังคม อันเนื่องมาจากการห่างเหินศีลธรรมการวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชน ทางด้านร่างกายและจิตใจ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้แบบสอบถาม โดยมีกรอบแนวคิด ทฤษฎีและกฎหมายโดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างผู้นำครอบครัวในแขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จำนวน 500 ครอบครัว การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ไคสแควร์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน โดยทดสอบสมมติฐานได้กำหนดค่าเฉลี่ยที่ระดับ .05 ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมความรุนแรงต่าง ๆ มีเพียง 3 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความรุนแรงทางร่างกาย ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ของครอบครัว ระยะเวลาในการสมรส จำนวนบุตรและความสัมพันธ์ของครอบครัว ส่วนตัวแปรอื่น ๆ ไม่มีความสัมพันธ์กับความรุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ

เสาวรีย์ ตะโพนทอง (2548 : 76 - 79) ได้วิจัยพฤติกรรมภรรยาที่ 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนิสิตนักศึกษา สถาบันอุดมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่านิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องความหมายของศีล และรู้ว่าการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นการละเมิด ศีล 5 โดยจะรับรู้เรื่องศีล 5 จากสื่อโทรทัศน์มากกว่าสื่ออื่น ๆ ส่วนพฤติกรรมภรรยาที่ 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวัน นิสิตนักศึกษาจะละเมิดศีลข้อ 1) เพราะต้องตบุงหรือแมลงที่มาบกรวน ละเมิดศีลข้อ 2) โดยทุจริตในการสอบ ลอกการบ้านหรือรายงานของเพื่อน ละเมิดศีลข้อ 4) โดยเล่าเรื่องไม่ตรงกับความจริงต่อพ่อแม่และละเมิด ศีลข้อ 5) โดยดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ สำหรับศีลข้อ 3) พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ไม่ค่อยละเมิด หรือนานๆครั้งจะทำผิดศีลข้อนี้ เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่จะรักและซื่อสัตย์ต่อแฟน สำหรับความแตกต่างทางพฤติกรรมภรรยาที่ 5 ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันพบว่า เพศชายจะละเมิดศีลข้อ 3 มากกว่าเพศหญิง และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างศีลทั้ง 5 ข้อ มีความสัมพันธ์กันทางบวกทุกข้อ

สุวิมล ว่องวาณิช และคณะ (2552 : 1 - 14) ได้วิจัยโครงการเร่งสร้างคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดี ของเด็กและเยาวชนไทยมีการศึกษาและกำหนดแนวทางการพัฒนานวัตกรรมคุณลักษณะดีศึกษา (Character Education) เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดี แก่นักเรียน มีการนำนวัตกรรมที่ ครูพัฒนาขึ้นไปทดลอง

ใช้ในโรงเรียนนำร่องและประเมินผลความสำเร็จ มีประเด็นการวิจัย คือ 1) การเสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษาไทยโดยเน้นการศึกษารูปแบบและแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยการให้ครูเป็นผู้พัฒนานวัตกรรมการพัฒนาคุณลักษณะศึกษาและทดลองปฏิบัติกับนักเรียน และ 2) การผลิตและพัฒนาศักยภาพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อสร้างสังคม คุณธรรม โดยในโครงการวิจัยนี้ ได้สร้างนักวิจัย 3 ระดับ คือ 1) นักวิจัยที่เป็นอาจารย์รุ่นใหม่ของคณะครุศาสตร์ซึ่งทำงานร่วมกับนักวิจัยอาวุโส 2) นักวิจัยที่เป็นนิสิตปริญญาเอกที่ร่วมทำวิจัยกับนักวิจัยหลัก และ 3) นักวิจัยที่เป็นครู ในโรงเรียนที่ทำวิจัยในชั้นเรียน ภายใต้การทำงานร่วมกันกับนักวิชาการที่เป็นนักวิชาการ นักวิจัยที่เป็นนิสิต นักวิจัยทุกระดับเหล่านี้ ได้เรียนรู้การทำงานแบบมีส่วนร่วมและมีความช่วยเหลือเกื้อกูลในกระบวนการวิจัย

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่และรุ่งเรือง สุขาภิรมย์ (2550 : 49 - 52) รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของประเทศต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาว่า ภายใต้สภาพบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของ 10 ประเทศ ได้แก่ ประเทศสาธารณรัฐเกาหลี ได้หวัน สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ศรีลังกา อินเดีย ฟินแลนด์ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน สวิตเซอร์แลนด์ แคนาดาและประเทศนิวซีแลนด์ มีคุณลักษณะด้านคุณธรรมและจริยธรรมใดบ้างที่เป็นคุณลักษณะร่วมสำคัญและมีคุณลักษณะใดที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศและในแต่ละประเทศมีกระบวนการใดหรือปัจจัยใดที่เป็นตัวร่วมสำคัญหรือแตกต่างกัน ในการถ่ายทอดหรือต่อย้ายคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ของประเทศ และ 2) เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอด กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศ ว่ามีบทเรียนหรือความสำเร็จใดบ้างในการสื่อสารคุณธรรมจริยธรรมไปสู่ กลุ่มเป้าหมายอย่างได้ผล เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเบื้องต้นในกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

สุดา เนตรสว่าง (2550 : 61 - 67) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์และเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์และเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการสร้างคุณธรรม จริยธรรมเป็นรูปแบบที่ส่งผลต่อเนื่องกันไป เป็นขั้นตอน คือ การสร้างสมาธิจะส่งผลต่อเนื่องสู่การกำหนดความรับผิดชอบความรับผิดชอบจะส่งผลสู่ การปฏิบัติตนตามประเพณีและส่งผลต่อไปถึงการสร้างควมมีวินัยการปลูกฝังความอดทน ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความขยัน

และการมีส่วนร่วมภาวะ ตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันทั้งครูและผู้ปกครองจะเป็นกลจักรที่ คอย ส่งเสริม ช่วยเหลือให้กระบวนการทั้งหมดบรรลุจุดประสงค์ตามเป้าหมาย

วรินทรา ปั่นงาม (2550 : 164 - 170) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของ นักเรียน โรงเรียนวิถิปุทธ การศึกษาการปฏิบัติดี แบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนใน โรงเรียนวิถิปุทธที่มี การ ปฏิบัติดี และ 2) เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ระหว่าง โรงเรียนวิถิปุทธที่มี การปฏิบัติดีผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมนั้น ได้แก่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมและกิจกรรมปฏิบัติกิจทางศาสนาหลากหลาย เป็นต้นว่า การจัด ให้นักเรียนได้ฟังเทศน์ ได้ร่วมกิจกรรมศาสนปฏิบัติ ในวันสำคัญทางศาสนา ร่วมกับชุมชนและ วัด ตลอดจนการจัดกิจกรรมพิเศษเสริมทักษะที่มุ่งคุณธรรมและจริยธรรม เช่น การเข้าค่าย พุทธธรรม การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและกิจกรรมเสริม เช่น นาฏศิลป์และดนตรี ส่วน การเปรียบเทียบรูปแบบพัฒนานั้นปรากฏว่ามี 3 รูปแบบคือ การสร้างบรรยากาศให้สะอาด และสงบเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา การจัดกิจกรรมโดยให้ครูเป็นแกนนำในการปฏิบัติ ให้เป็นต้นแบบและกิจกรรมการปฏิบัติ ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการ ฝึกอบรมจิตใจ โดยการสวดมนต์ และการนั่งสมาธิ

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2550 : 233 - 239) มีการศึกษาและเสนอรายงานการประเมิน การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมี วัตถุประสงค์ 1) เพื่อประเมินสถานภาพของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน 2) เพื่อประเมินสถานภาพการจัดการเรียนการสอน โดยใช้ การพัฒนาสมองเป็นฐาน สำหรับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) เพื่อประเมิน ปัญหาอุปสรรคของการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน และ 4) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานผลการวิจัยพบว่า สภาพความพึงพอใจ ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาคือ ด้านความซื่อสัตย์ ประหยัด อคออม มีสัมมาคารวะ มีระเบียบวินัย การปฏิบัติตนตามคำสอนทางศาสนา ส่วนนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาจะพบสภาพความพึงพอใจด้านการมีระเบียบวินัย มีสัมมาคารวะความรับผิดชอบ ความขยัน ความเสียสละและความรักสิ่งแวดล้อมส่วนปัญหาที่ พบคือ การติดเกมส์และ การสูบบุหรี่

ภัทริน ภัทรกำพล (2551 : 112) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทครอบครัวต่อพัฒนาการทาง จริยธรรมของเด็ก : ศึกษากรณีครอบครัวชาวพุทธ การวิจัยพบว่า ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญ ต่อการพัฒนาจริยธรรมของเด็ก เด็กจะเป็นคนดีหรือไม่ในส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับผู้ปกครองเป็น ส่วนมาก ผู้ปกครองควรปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในตัวเด็กด้วยการทำตัวให้เป็น แบบอย่างที่ดี ควรส่งเสริมให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาควบคู่ไปด้วย เพราะการใกล้ชิดกับ ศาสนา จะส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมจริยธรรมได้ง่ายขึ้น ครอบครัวตัวอย่างที่ผู้วิจัย ได้ศึกษามา ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวชาวพุทธที่บิดามารดามีความรู้เกี่ยวกับศาสนาที่นับถืออยู่และปฏิบัติธรรม นั้น โอกาสที่ลูกจะได้เป็นคนดีนั้นมีสูง เพราะบิดามารดาทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีและสอนลูกให้ มีคุณธรรมตามตน จะเห็นได้ว่าครอบครัวเหล่านี้เน้นหนักในเรื่องศาสนาในการสอนบุตรหลาน ของพวกเขา และบิดามารดาที่อบรมเลี้ยงดูบุตรเพื่อส่งเสริมให้บุตรเป็นคนดีมีคุณธรรมตามแนว พุทธศาสนานั้นเป็นบิดามารดาที่มีลักษณะทางพุทธสูงเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดี ให้การปฏิสัมพันธ์ กับบุตรอย่างใกล้ชิดและมีคุณภาพด้วยและตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทของตนด้านการ ถ่ายทอดทางพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก สรุปได้ว่า ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการ ทางจริยธรรมของเด็กมาก ดังนั้นทุก ๆ ฝ่ายควรตระหนักถึงความสำคัญนี้ มีส่วนรับผิดชอบ ร่วมกันและลดคุณค่าของวัตถุลง เด็กจะได้มีคุณธรรม พุทธศาสนาอยู่ในใจและมีความ ประพฤติดีงามตามมา การจะสร้างเด็กให้เป็นคนมีคุณภาพแท้จริงนั้น เราควรจะให้ความสำคัญ แก่จิตใจเป็นพิเศษ เด็กถึงจะกลายเป็นคนที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญ ยิ่งขึ้นไปได้

เพ็ญแข ประจันปัจจนิก (2551 : 98) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการยกระดับคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยเพื่อการปฏิรูปสังคม : แนวทางและการปฏิบัติ ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปเป็น 5 ประเด็น ดังต่อไปนี้ 1) สังคมไทยในปัจจุบันมีปัญหาจริยธรรมในระดับมาก ถึงมากที่สุดและมีคุณธรรม จริยธรรมอยู่ในระดับน้อย สาเหตุสำคัญที่สุดมาจากครอบครัว ซึ่งมี การอบรมเลี้ยงดูที่ขาดประสิทธิภาพ ขาดตัวแบบที่ดี ไม่ส่งเสริมการก่อตั้งและพัฒนาจริยธรรม ในตัวคนอย่างสมบูรณ์ ทำให้เด็กและเยาวชนขาดจิตสำนึกที่ดี ขาดความรับผิดชอบและ คุณธรรม จริยธรรมด้านอื่น ๆ ที่สำคัญเป็นภูมิคุ้มกันด้านจิตใจที่ดีให้แก่คนที่ทำให้เด็กและ เยาวชนมีการเน้นด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ ตลอดจนมีความประพฤติปฏิบัติและพฤติกรรมที่ขาด ความยับยั้งชั่งใจ ซักจูงง่ายและมีการลอกเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกที่ลัทธิไหลเข้ามาจาก ช่องทางต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสื่อประเภทต่าง ๆ ซึ่งไม่เป็นตัวแบบที่ดีและยังไม่มี บทลงโทษหรือระบบป้องกันที่ดี ที่มีประสิทธิภาพพอเพียง ทำให้เกิดตัวแบบในเชิงลบและเกิด

การลอกเลียนแบบพฤติกรรมผิด ๆ โดยง่าย 2) การศึกษาขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกได้ ขาดผู้ที่เป็นตัวแบบที่ดี การเรียนการสอนไม่เน้นหนักด้านคุณธรรม จริยธรรม ไม่มีการจัดการเรียนการสอนอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาจิตสำนึกและคุณธรรม จริยธรรม 3) สถาบันศาสนาไม่ได้ทำหน้าที่ในการปลูกฝัง ถ่ายทอด อบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่บุคคลอย่างจริงจัง ขาดตัวแบบที่ดีทางด้านศาสนาและศาสนาไม่สามารถยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้ทำความดีได้ 4) สังคมไทยโดยรวมมีความอ่อนแอ ไม่มีระบบและการควบคุมพฤติกรรมของคน ระบบกฎหมายและระบบการลงโทษไม่สามารถควบคุมและทำให้คนเกรงกลัวและหลาบจำ ระบบการบริหารคนของประเทศทุกส่วน ตั้งแต่ระดับกลางจนถึงบน ไม่โปร่งใส บุคคลที่มีความสำคัญด้านการบริหารและการเมือง เช่น ผู้บริหารระดับสูง และนักการเมือง ขาดคุณธรรม จริยธรรม ข้อ โกง ขาดความละเอียดต่อความชั่ว ประพฤติผิดในรูปแบบต่าง ๆ และ 5) สังคมไทยขาดการรณรงค์เพื่อแก้ปัญหาคุณธรรม จริยธรรมอย่างจริงจัง มีการแก้ปัญหาอย่างไม่ต่อเนื่อง และไม่มีประสานงานกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขาดการบังคับและประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหาคุณธรรม จริยธรรมขององค์กรที่เกี่ยวข้อง และยังขาดเป้าหมายและทิศทางที่ถูกต้องที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของชาติ

จากประเด็นหลักข้างต้น 5 ประการที่เกี่ยวข้องกับการขาดคุณธรรม จริยธรรมของคนไทยสามารถสรุปประเด็นสำคัญที่มีที่มาหลักของปัญหาจริยธรรมหลักของสังคมไทย ได้แก่ ปัญหาการขาดการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้แก่บุคคลจนถึงระดับจิตสำนึก (Conscience) ดังนั้น การยกระดับคุณธรรม จริยธรรม จึงได้แก่การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้แก่บุคคลจนถึงระดับจิตสำนึก ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องริบดำเนินการอย่างเร่งด่วน โดยการดำเนินการ ยุทธศาสตร์และการปฏิบัติ

ยศ ถามุลแสน (2553 : 120) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของการพัฒนาชุมชนต่อศีลธรรมของเยาวชน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เขต 3 ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาชุมชนของเทศบาลนครขอนแก่น เขต 3 พบว่า มีความสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) บุคคลพึงพัฒนาตนเองทั้งในแง่พฤติกรรม 2) สังคม 3) อารมณ์ และ 4) จิตใจ และการพัฒนาชุมชนในงานวิจัยนี้ เน้นถึงการพัฒนาดน โดยเศรษฐกิจแนวพุทธและใช้กระบวนการพัฒนาชุมชน เช่น การเยี่ยมชมตามบ้านของสมาชิกในชุมชน การอภิปรายกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนสาเหตุของปัญหาเยาวชนในพื้นที่เกิดจาก 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในมาจากตัวเยาวชนเอง ภายนอก เช่น เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมเมือง เพื่อน ๆ และจากปัจจัยภายนอกอื่น ๆ เช่น สถานเริงรมย์ ร้านเกมส์ ศูนย์สรรพสินค้าสะดวกซื้อต่าง ๆ โดยผลกระทบ

ของการพัฒนาชุมชนต่อศีลธรรม พบว่า การพัฒนาชุมชนย่อมมีผลกระทบข้างเคียงที่ไม่พึงประสงค์ในหลายด้าน คือ ทำให้เยาวชนขาดจิตสำนึกในคุณค่าของหลักเบญจศีลและหลักเบญจธรรม เช่น อาจก่อปัญหาการทำร้ายร่างกายกันง่ายขึ้น ขาดสติยับยั้งจิตใจ ชอบใช้ความรุนแรงมากกว่าเหตุผลทางปัญญาเมื่อประสบปัญหาที่แก้ไม่ได้มีผลกระทบต่อครอบครัวของเยาวชนเองซึ่งมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เขต 3 โดยการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาเยาวชน พบว่า ผู้ปกครอง ประธานชุมชน และคณะกรรมการชุมชน ได้ให้การอบรม ปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนในด้านต่างๆตามหลักกุศลกรรมบถ ไตรสิกขา และปลูกจิตสำนึกการทำงานที่สุจริต การปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เยาวชนเกิดความสามัคคีในระดับสาธารณ การปลูกฝังแก่เยาวชนให้รู้จักหน้าที่ตามหลักทศ 6 และการปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนตามหลักสังคัมสงเคราะห์

สมสุข นิธิอุทัย (2554 : 168) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ ศึกษาความหมาย พฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธตามการกระทำ สาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชน อันเป็นผลมาจากการบงการของตัณหา มีเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชน มี 3 ข้อ คือ 1) เป้าหมายในปัจจุบัน 2) เป้าหมายในอนาคต และ 3) เป้าหมายขั้นสูงสุด จุดเริ่มต้นของเยาวชนตามแนวพุทธ คือ สัมมาทิฐิ การส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของเยาวชนตามแนวพุทธ โดยใช้หลักไตรสิกขา สถาบันทางสังคมเป็นปรโต โฆสะ ช่วยส่งเสริมการพัฒนาตามแนวพุทธให้แก่เยาวชนซึ่งพฤติกรรมของเยาวชน ที่สามารถวัด ได้เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนครอบคลุม 4 ด้าน คือ 1) ไม่เบียดเบียนตนเอง 2) ไม่เบียดเบียนผู้อื่น 3) รับผิดชอบต่อหน้าที่ และ 4) พัฒนาตนเองและช่วยพัฒนาผู้อื่นและสังคม สาเหตุของพฤติกรรมไม่พึงประสงค์เกิดสาเหตุ ทางครอบครัว เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชน คือการมีทัศนคติที่ดีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้เยาวชน กระทำพฤติกรรมนั้น การส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ การพัฒนาวินัยในตน การพัฒนาวิชาเชิงอารมณ์ การพัฒนาความสามารถในการคิด บทบาทของสถาบันทางสังคมมีส่วนในการอบรมสั่งสอน ชัดเจน และเป็นแบบอย่างให้แก่เยาวชน เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

พระมหาบุญจิตร กนฺตสิโล (คำมา) (2550 : 70) ศึกษาวิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ งานวิจัยนี้มุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเยาวชน วิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนและประยุกต์แนวคิดของพุทธทาสภิกขุในการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนในสังคมปัจจุบัน จากการศึกษพบว่า นโยบายการพัฒนาประเทศ

ที่มุ่งหวังความสำเร็จด้านเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมคนในสังคม การย่อหย่อนในศีลธรรมจริยธรรมจนก่อให้เกิดปัญหาสังคมหลายด้าน เช่น ปัญหาเรื่องค่านิยม ยาเสพติด อาชญากรรมทางเพศ และความรุนแรง เป็นต้น เพราะขาดการอบรมสั่งสอนที่ดึงมาจากครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคม ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่า การแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชน สิ่งสำคัญคือครอบครัว ผู้ปกครองต้องให้เยาวชนได้รับการศึกษาอบรมที่ถูกต้องและร่วมมือกันสร้างโอกาสให้เยาวชนได้พัฒนาสติปัญญา ให้มีชีวิตอยู่ด้วยอุดมคติ คือ ความเป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยมบริบูรณ์ด้วยคุณธรรมเพื่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง ปัจจุบันสังคมกำลังบูชาวัตถุ ท่านพุทธทาสภิกขุแนะให้ถอยหลังเข้าไปหาความถูกต้อง สังคมธรรมที่มาจากการปฏิบัติทางศีลธรรม ยึดหลักธัมมิกสังคมนิยม คือสังคมที่ประกอบไปด้วยธรรมะ ไม่มีใครเอาเปรียบใคร ไม่มีใครกอบโกยส่วนเกิน เป็นสังคมนิยมที่ถูกต้องเหมาะสมทั้งทางวัตถุและจิตใจ เป็นสังคมน่าปรารถนาอันธำรงไว้ซึ่งความถูกต้อง คือ ศีลธรรมและวัฒนธรรมสืบไป

พระมหาเพชร ดิสุสวโร (หัวจังหวัง) (2554 : 123) ได้ศึกษาพุทธวิธีในการแก้ปัญหาครอบครัวตามหลักทศ 6 ศีลสมาธิ ชุมชนบ้านชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพปัญหาครอบครัวของชุมชนบ้านชุมแพส่วนใหญ่ปัญหาเกิดจากความยากจนและถึงปัจจุบันจึงทำให้ครอบครัวที่ยากจนลำบากมากขึ้น เพราะความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ค่าครองชีพสูงเพิ่มขึ้น ครอบครัวที่ยากจนจึงมีปัญหาตามมาคือ หนี้สินทำให้คนในครอบครัวเกิดความเครียดทะเลาะวิวาท หาทางออกไม่ได้ก็ดื่มเหล้า ส่วนครอบครัวที่พออยู่พอกินมีจิตใจอยู่ในศีลธรรม เห็นใจซึ่งกันและกันมีความรักต่อกัน ตั้งใจทำมาหากินด้วยความสุจริต ครอบครัวก็อบอุ่นอยู่เป็นสุข แต่ในขณะที่โลกกำลังพัฒนาไปสู่ยุคข่าวสารข้อมูล ทำให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขาดความเคารพนับถือและการทำหน้าที่ของพ่อแม่ลูกตามแบบวิถีไทยวิถีพุทธ เช่น ลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ขาดความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ จึงมีแนวโน้มก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้ง แยกแยกภายในครอบครัว ความไม่เข้าใจกัน ขาดความอดทนอดกลั้น เอาแต่ใจตัวเองเป็นใหญ่ ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนในครอบครัว และมีค่านิยมในทางที่ผิด มีความต้องการที่ขัดต่อพื้นฐานวัฒนธรรมแบบพุทธ ด้านการแก้ปัญหาครอบครัวของชุมชนบ้านชุมแพได้นำหลักธรรมเรื่องทศ 6 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตครอบครัว โดยกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวไว้ 5 ประการ คือ การวางแผน การจัดการ การบริหาร การสั่งการและการควบคุม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ครอบครัวได้เข้าถึงประโยชน์ 3 ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในเรื่องหน้าและประโยชน์สูงสุด ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้คนในครอบครัวได้ประสพกับความสุขทั้งในด้านชีวิตส่วนตัว ครอบครัว ชุมชน

และสังคม มีเหตุผลในการดำเนินชีวิตเพื่อให้มีความสุขที่ยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนาต่อไป

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Hanson and Ginsburg. (1985 : 78) ได้ศึกษาค่านิยมพื้นฐานและความสำเร็จในการเรียนระดับมัธยมปลายในสหรัฐอเมริกา การศึกษานี้ตรวจสอบผลของค่านิยมดั้งเดิมของอเมริกันที่ยังคงยึดถือโดยนักเรียน พ่อแม่และเพื่อน ๆ เกี่ยวกับความสำเร็จในโรงเรียนและการใช้เวลาหลังเลิกเรียน ค่านิยมของนักเรียนในที่นี้หมายถึงจริยธรรมในงาน การให้ความสำคัญ การเรียนและการนับถือศาสนา ตัวชี้วัดค่านิยมของผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับความสำเร็จของลูกในการเรียน ค่านิยมของเพื่อนหมายถึง การให้ความสำคัญในการเรียน ข้อมูลในการศึกษานี้ได้จากกลุ่มตัวอย่าง 30,000 คน ที่เรียนในปี ค.ศ. 1980 ในโรงเรียน 1,100 โรงเรียนทั่วประเทศในปี ค.ศ. 1982 การติดตามผลกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ ข้อค้นพบหลักๆ ของการศึกษานี้คือค่านิยมดั้งเดิมของอเมริกันเป็นตัวทำนายความสำเร็จในโรงเรียนทำให้นักเรียนมีผลการเรียนดีและไม่ค่อยมีปัญหาทางวินัย ค่านิยมดั้งเดิมนี้มีความสำคัญในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ข้อค้นพบอื่นๆ คือ นักเรียนที่มีค่านิยมดั้งเดิมนี้อาจใช้เวลานอกเวลาเรียนทำกิจกรรมที่เสริมการเรียนรู้เช่น ทำการบ้าน ดังนั้น นักเรียนที่มีครอบครัวและมีเพื่อนที่มีค่านิยมสอดคล้องกันจะมีแนวโน้มประสบความสำเร็จในการเรียน จากงานวิจัยนี้พอจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาการศึกษาควรพิจารณาค่านิยมที่ยึดถือโดยนักเรียน ผู้ปกครองและเพื่อน ๆ ของนักเรียนซึ่งเป็นบุคคลแวดล้อมที่สำคัญ ในทำนองเดียวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตัวนักเรียนพ่อแม่และเพื่อนก็มีส่วนสำคัญเช่นกัน

Cadge. (1996 : 287) ได้วิจัย การค้นหาจิตวิญญาณ : การปฏิบัติของชาวพุทธเถรวาท รุ่นแรกในสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติที่วัดพิลาและที่ศูนย์วิปัสสนาแคมบริดจ์ ต่างมีการปฏิบัติและความเชื่อร่วมกัน ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันในหลายประการ ยิ่งกว่านี้ ผู้วิจัยยังพบว่า พระภิกษุ ครู และผู้ปฏิบัติที่วัดพิลาและที่ศูนย์วิปัสสนาแคมบริดจ์ ต่างสร้างและสนับสนุนองค์การของพุทธศาสนิกชนในหมู่ผู้ใกล้ชิดที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ทั้งสองด้วยเหตุผลที่คล้ายคลึงกัน กลุ่มประชาชนที่เป็นแกนหลักที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ทั้งสอง แม้จะมีโครงสร้างที่ต่างกัน ได้ทำการจัดตั้งกลุ่มหรือชุมชน และสนับสนุนกลุ่มเหล่านี้ด้านจิตวิญญาณ โดยการทำบุญที่วัดพิลาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ศูนย์วิปัสสนาแคมบริดจ์ ประชาชนของทั้งสองศูนย์ได้สร้างอัตลักษณ์ของตน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมและยึดถือเอาเป็นอัตลักษณ์ของตนในสหรัฐอเมริกาและพบว่าผู้หญิงมีบทบาทและมีตำแหน่งหน้าที่มากกว่า

ที่เป็นอยู่ในองค์กรชาวพุทธในเอเชีย ผู้วิจัยสรุปว่า องค์กรทั้งสองนี้ต่างบ่งบอกถึงปฏิกิริยาตอบสนองที่เกิดขึ้นต่อปัญหาในการปรับคนและการเปลี่ยนแปลง ที่คนในทุกศาสนาจะต้องเผชิญเมื่อเขาเหล่านั้นอพยพมาอยู่ในสหรัฐอเมริกา

Fasko. (1997 : 160) ได้ศึกษาการรับรู้ของวัยรุ่นและของนักการศึกษาเกี่ยวกับค่านิยม เพื่อใช้ในการสอนการตัดสินใจ โดยใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เนื่องจากปัญหาความรุนแรงยาเสพติดและพฤติกรรมทางเพศ เช่น การตั้งครรภ์ระหว่างเรียนเป็นปัญหาที่ผู้ปกครองและโรงเรียนห่วงใยมาก การศึกษาครั้งนี้มีนักเรียนมัธยมปลาย 550 คน ซึ่งกำลังเรียนอยู่ที่รัฐเคนทักกี ข้อมูลจากแบบสอบถามแสดงให้เห็นด้วย เมื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาคิดเห็นของนักการศึกษา พบว่า นักศึกษาคาดว่าวัยรุ่นจะเห็นด้วยกับค่านิยมทางลบมากกว่าที่วัยรุ่นประพฤติสิ่งที่นักศึกษาคิดว่าวัยรุ่นของพวกเขาจะกล่าวเช่นเดียวกัน ผู้วิจัยเสนอแนะว่าในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการระบุความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมที่ระบุ เนื่องจากมีความเห็นพ้องต้องกันว่า มีค่านิยมที่สำคัญและโรงเรียนที่เป็นสถานที่ถ่ายทอดค่านิยมประชาธิปไตยและโรงเรียนควรช่วยนักเรียนให้พัฒนาค่านิยมของตน จากผลการวิจัยนี้จะเห็นได้ว่าในรัฐบางรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเคยให้ครอบครัวหรือสถาบันศาสนาสอนค่านิยม เริ่มให้ความสำคัญการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยโรงเรียนใช้กระบวนการพัฒนาค่านิยม

Ashley. (2004 : 146) ได้ศึกษาการขับไล่สิ่งชั่วร้ายด้วยพระพุทธรเจ้า : พุทธศาสนาของชาวปะหล่องในเขตภาคเหนือของประเทศ ผลการวิจัยมีดังนี้ พุทธศาสนาเถรวาทมักจะมีลักษณะทางศาสนาที่เป็นนักบวชที่ปฏิบัติเพื่อตนเอง โดยความเชื่อนี้ทำให้นักวิชาการจำนวนมากไม่เห็นความสำคัญของประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่จุดประสงค์ที่จะปฏิบัติได้ในทางโลก เช่น ความมีสุขภาพดี ความมั่งคั่งและความสุข แต่ผู้วิจัยเห็นว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำพาให้ผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จได้ในปัจจุบันหรือนาคตอันใกล้ ยิ่งกว่านี้ผู้วิจัยยังเชื่อว่าพิธีกรรมทางพุทธศาสนาสามารถนำพาผู้ปฏิบัติไปสู่จุดมุ่งหมายได้ ฉะนั้นพิธีกรรมเหล่านี้ย่อมสามารถสร้างความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์แก่หมู่คณะ สมาชิกแต่ละคนก็จะได้รับผลประโยชน์เช่นกัน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นพิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์ของหมู่บ้านชาวปะหล่องที่ปางแดงในจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย ชาวปะหล่องเป็นคนเชื้อชาติตระกูลที่พูดภาษามอญ - ขแมร์ ต่างไปจากชนกลุ่มน้อยอื่นๆที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย เป็นกลุ่มชนที่นับถือพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน แม้ในงานประเพณีสงกรานต์ก็จะมีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาหลายอย่างตลอดงาน แต่ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยจะเน้นเฉพาะพิธีทาง

สงกรานต์ ซึ่งเป็นพิธีที่แต่ละหมู่บ้านจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อขับไล่สิ่งที่เป็นอัปมงคลและเพื่อให้เกิดแต่สิ่งที่เป็นมงคลแก่หมู่บ้าน และเพื่อเป็นหลักประกันในความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน ในปีที่จะมาถึง พิธีกรรมอันนี้แสดงให้เห็นถึงการนำพุทธศาสนามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิต และเป็นการสร้างความรู้ของการเป็นอัตลักษณ์ของหมู่คณะภายในหมู่บ้าน

สรุป จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปกรรมตามวิถีพุทธ จะเห็นได้ว่าสถาบันทางสังคมโดยเฉพาะครอบครัว มีหน้าที่ในการถ่ายทอดปลูกฝังศิลปกรรมแก่บุคคลในครอบครัว ผู้มีความรับผิดชอบหลักเป็นบทบาทของครอบครัว คือพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่และบรรยากาศแวดล้อม พ่อแม่หรือครอบครัวน่าจะมีหน้าที่โดยตรงต่อการถ่ายทอดปลูกฝังศิลปกรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY